

Warmteterugwinning en fossielvrij telen

Feije de Zwart

Wageningen University & Research, business unit Glastuinbouw

Fossiel vrij - niks nieuws

2008: Van der Hoorn Orchideeën,
Eerste Kas Zonder Gas

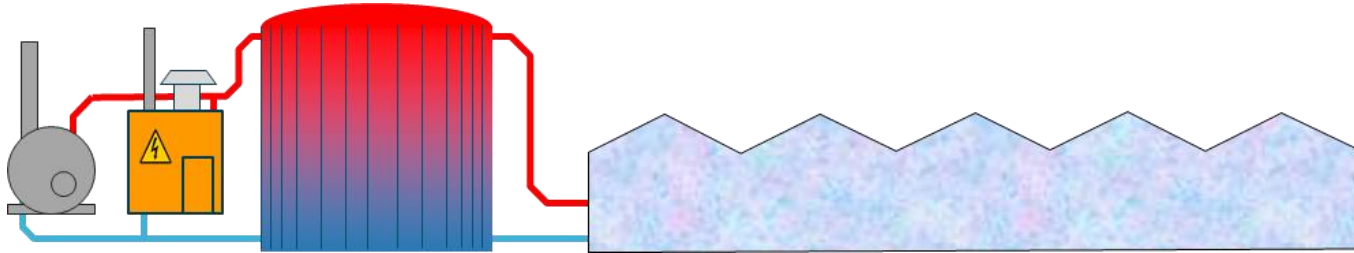

≈250 kWh elektriciteit
per m² per jaar

2018: Kwekerij Baas,
Volledig gestookt op biomassa

Economische factoren bepalen de huidige situatie

	gas m^3/m^2	Wkk verm kW/ha	Netto stroom kWh/m^2
Tomaat (onbelicht)	52	400	-135
Tomaat (belicht)	57	500	150
Chrysant	42	400	20

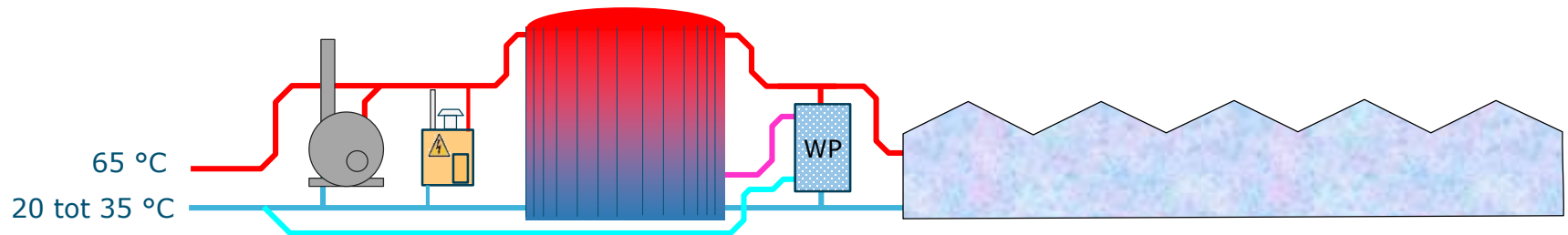
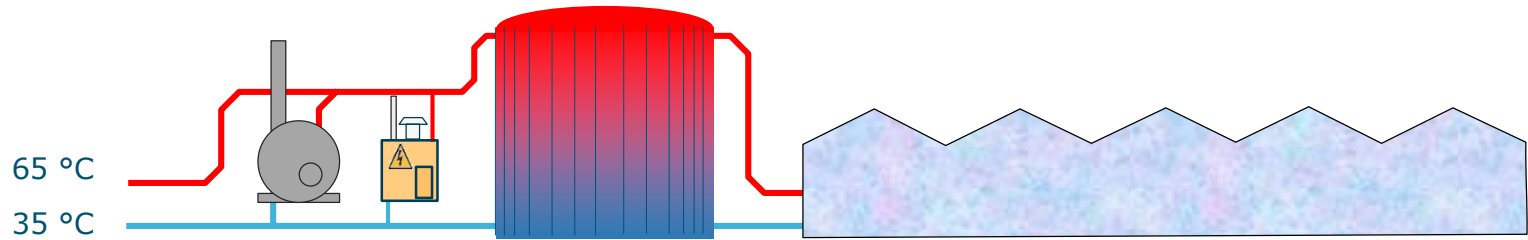
In komende jaren nieuwe economische realiteit

	Referentie	Transitie		
Gas				
Gasprijs	20	30	€ct/m³	Gas (variabel) Ketelgas: 23 -> 53 ct/m³ (+30 ct/m³) WKK gas: 20 -> 46 ct/m³ (+26 ct/m³)
EB+ODE ketel	3,3	15	€ct/m³	
EB+ODE wkk	0	7,5	€ct/m³	
transport GTS	20	30	€/(m³ h)	
transport regionaal	25	30	€/(m³ h)	
CO₂ heffing overheid	0	45	€/ton	
Stroom				
elektra baseload	45	50	€/MWh	Stroom (variabel) 74 -> 105 €/MWh
EB+ODE inkoop elektra	19	40	€/MWh	
Transport	10	15	€/MWh	
jaarpiek elektra	12	18	€/kW	
maandpiek elektra	1,50	2,25	€/kW	

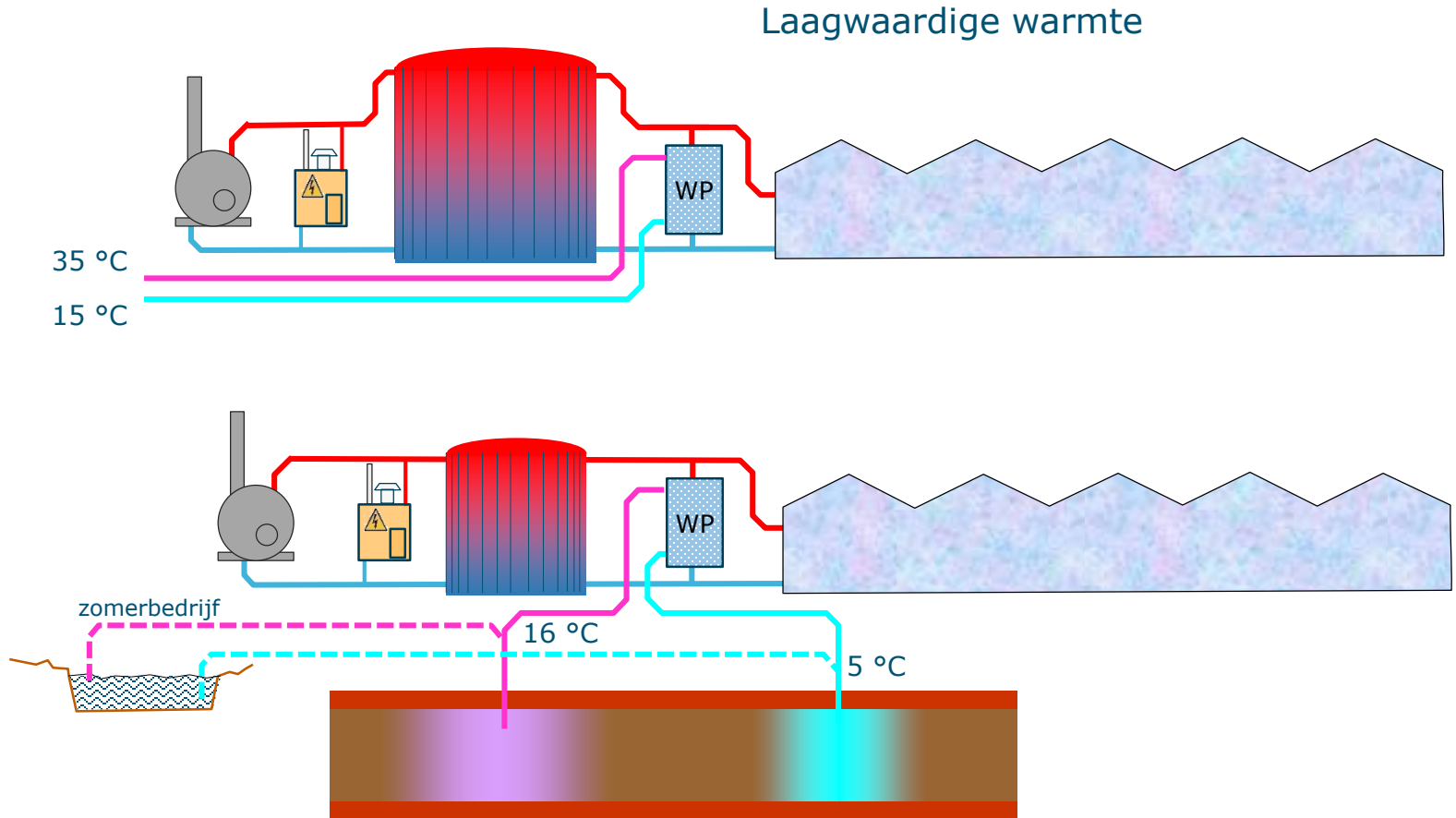
Gasprijs stijgt harder dan stroomprijs → WKK verliest terrein

Alternatieve verwarmingsystemen (1)

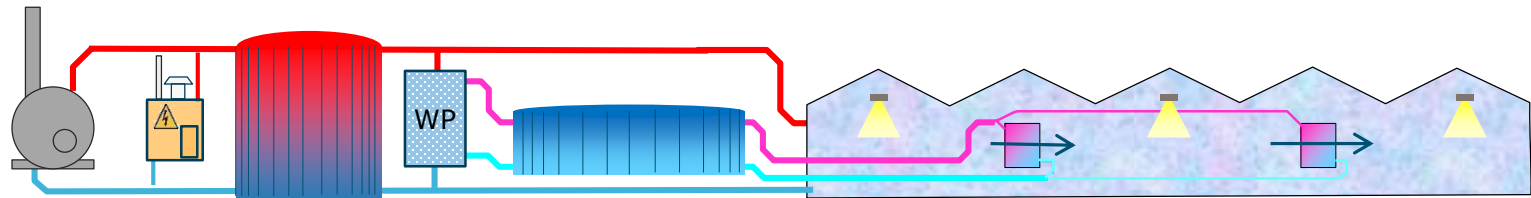
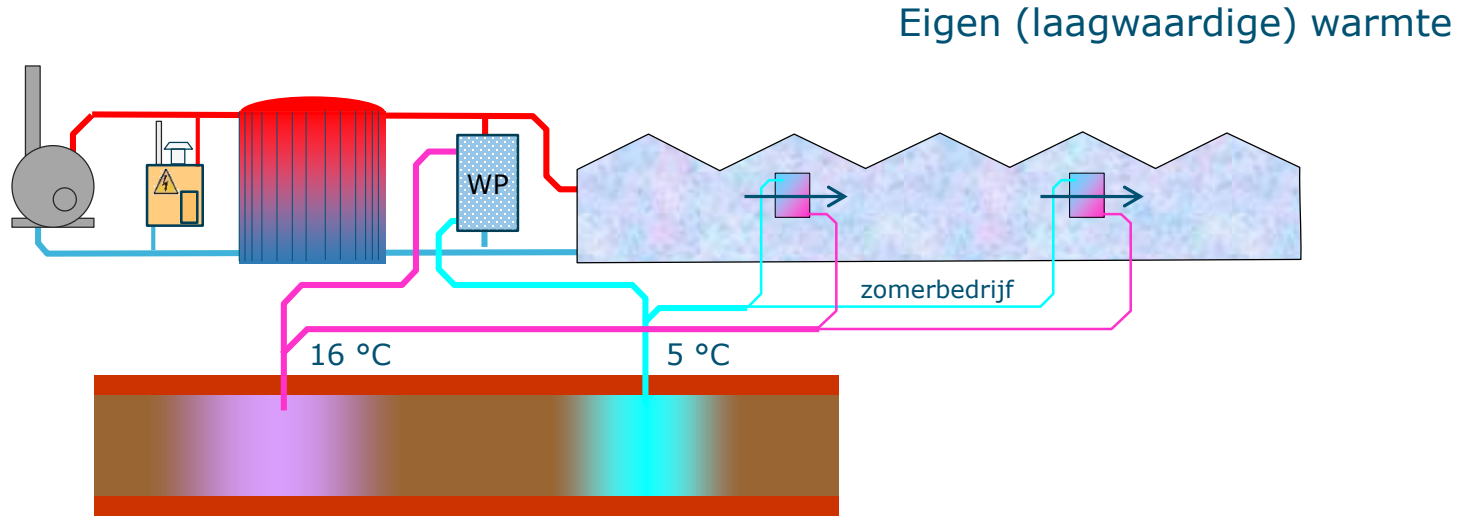
Hoogwaardige warmte-infrastructuur
(geothermie, industriële restwarmte)

Alternatieve verwarmingsystemen (2)

Alternatieve verwarmingsystemen (3)

Waar liggen de grootste kansen

Transitie (tot 2030)

Duurzaam (2040)

	Tomaat		Chrysan		Potplant	Tomaat		Chrysan		Potplant
	onbelicht	belicht	t	Ti	Ti	onbelicht	belicht	t	Du	Du
Referentie kas	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²
Opties	41.25	51.77	30.51	18.49	18.49	25.36	54.64	32.44	22.11	22.11
WKK	15.08	46.88	28.20	11.49	11.49	28.37	52.64	30.77	17.86	17.86
Aardwarmte en WKK	14.68	45.98	28.18	10.44	10.44	20.40	51.49	29.27	15.12	15.12
HT warmte en WKK	15.00	47.24	28.66	11.28	11.28	18.37	50.10	28.23	13.76	13.76
LT warmte + WP en WKK	17.96	47.94	29.33	13.53	13.53	21.74	52.71	30.08	16.07	16.07
Oppervl. Wat. + WP/KWO en WKK	15.56	45.63	27.72	11.18	11.18	15.43	49.47	26.50	10.21	10.21
Kaswarmte + WP en WKK	20.75	48.14	n.v.t.	17.81	17.81	22.95	50.85	28.57	18.40	18.40
Kaswarmte + WP/KWO en WKK	18.04	48.57	30.26	15.21	15.21	17.97	51.26	29.26	15.77	15.77
E-zuinige kas	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²	E-kosten €/m ²
Opties	15.92	45.93	28.01	14.84	14.84	19.05	46.12	29.79	17.35	17.35
WKK	13.64	45.34	27.20	11.19	11.19	18.47	n.v.t.	29.28	15.78	15.78
Aardwarmte en WKK	12.74	44.95	27.47	9.99	9.99	17.57	45.67	28.44	13.93	13.93
HT warmte en WKK	12.36	44.61	27.24	10.23	10.23	16.12	45.00	27.54	12.71	12.71
LT warmte + WP en WKK	14.53	45.21	28.01	12.06	12.06	18.12	n.v.t.	28.69	14.49	14.49
Oppervl. Wat. + WP/KWO en WKK	13.02	44.09	27.35	10.49	10.49	13.65	43.46	26.05	10.09	10.09
Kaswarmte + WP en WKK	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	14.82	14.82	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	15.66	15.66
Kaswarmte + WP/KWO en WKK	15.16	n.v.t.	n.v.t.	13.08	13.08	15.52	n.v.t.	28.46	12.40	12.40

2

1

3

3

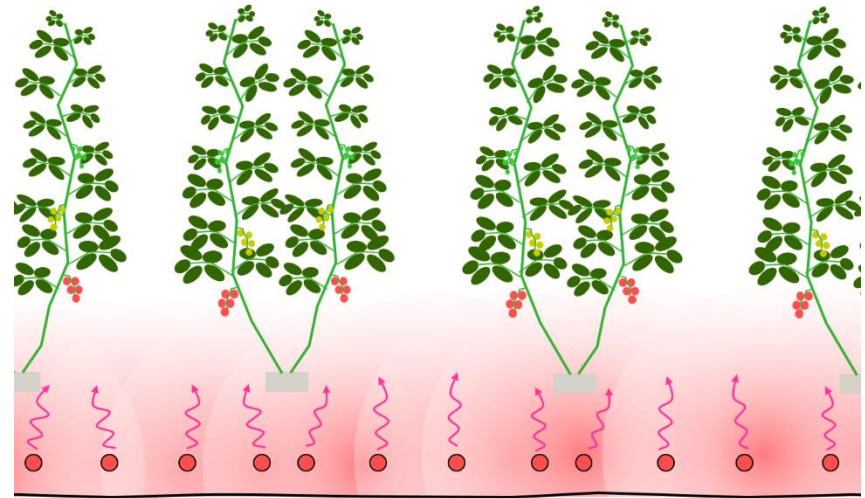
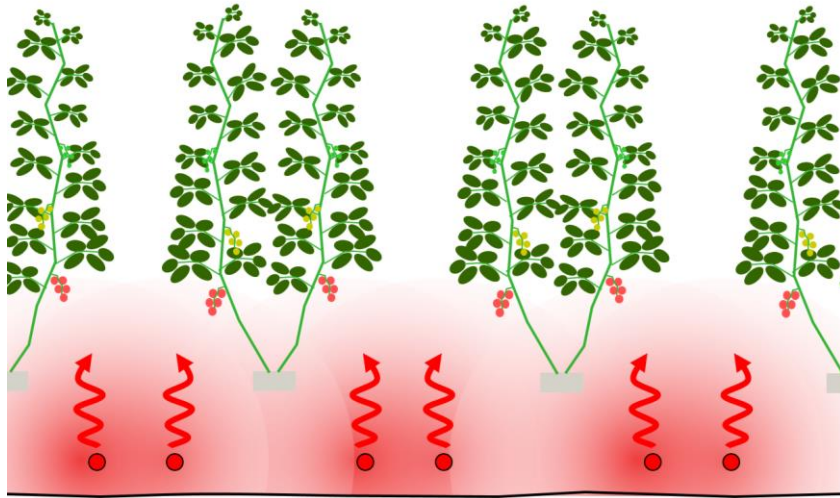
1

2

Wat is er anders in een fossiel-vrije kas

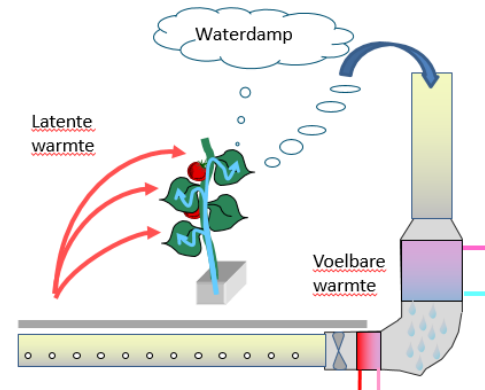
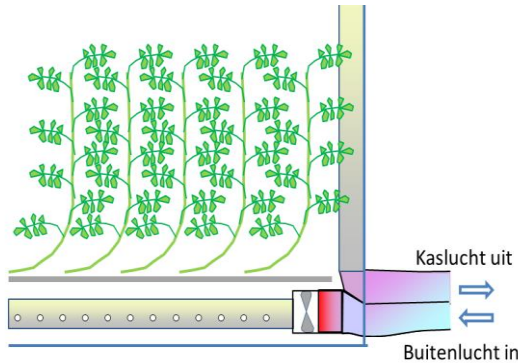
- Groter Verwarmend Oppervlak (meer buizen)

- Helpt bij Geothermie, verwarming met warmtepompen en voor vergroting van bufercapaciteit

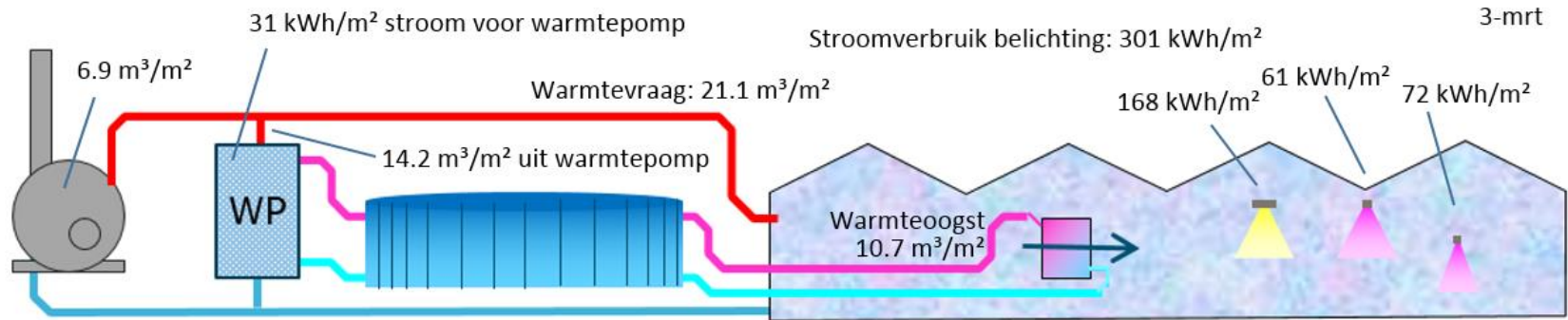
Wat is er anders in een fossiel-vrije kas (2)

- Kas heeft een hogere isolatiegraad
- Ontvochtiging met warmte-terugwinning

- LED belichting
- CO₂ komt van een externe bron

(Latente) warmteoverschotten als Energiebron

Delphy

Luchtbehandelingskasten langs gevels

Luchtbehandelingsinstallatie van Next Generation Semigesloten Kas

Ontvochtigen met buitenlucht ☐ 0 (0 of 1)

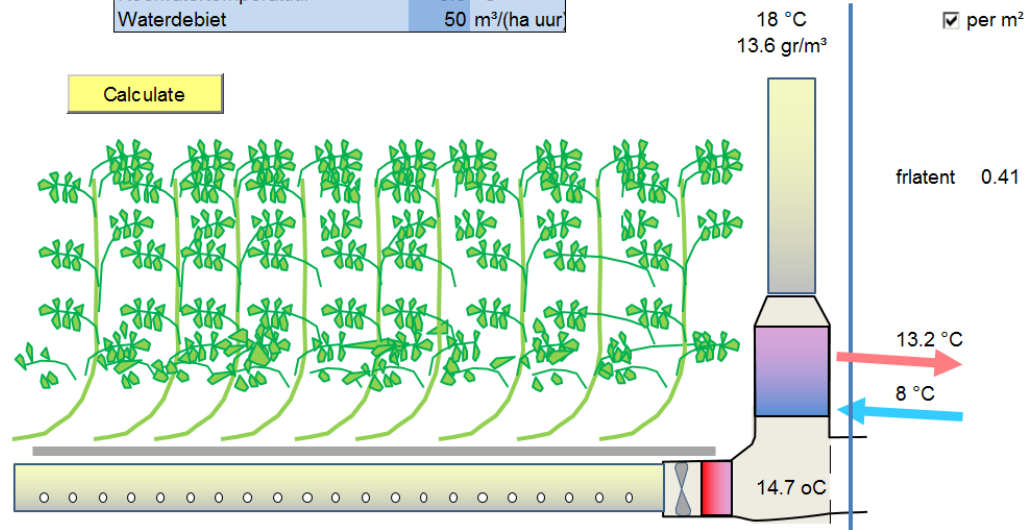
buitentemperatuur 10 °C
Luchtvochtigheid buiten 95 %RV

Kasluchttemperatuur 18 °C
Luchtvochtigheid ☒ RV ☐ dX 88 %
Gewenste inblaastemp 18 °C
luchtdebiet 15 m³/(m² u)
Koelwatertemperatuur 8.0 °C
Waterdebiet 50 m³/(ha uur)

kasbreedte per slurf 3.2 m
padlengte 95 m
luchtdebiet per slang 4560 m³/hr
benodigde slangdiameter
bij 8 m/s -> 0.45 m

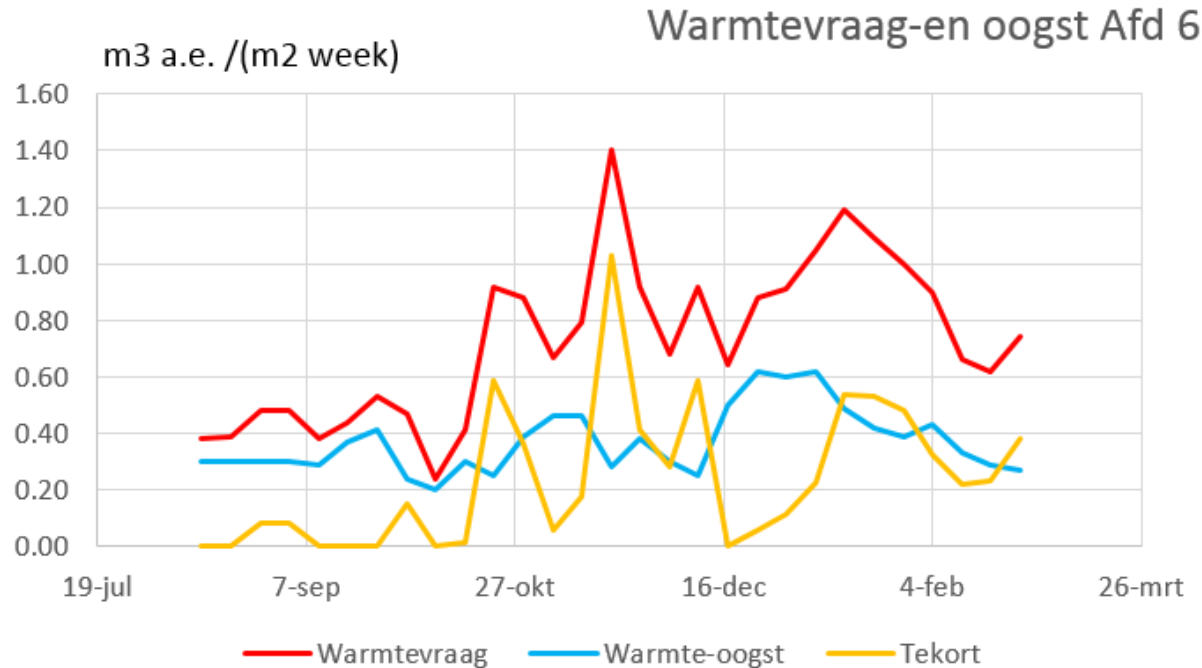
Ontvochtiging 20.3 gr/(m² uur)
Naverwarming 17.9 W/m²
Koelvermogen 30.3 W/m²

Calculate

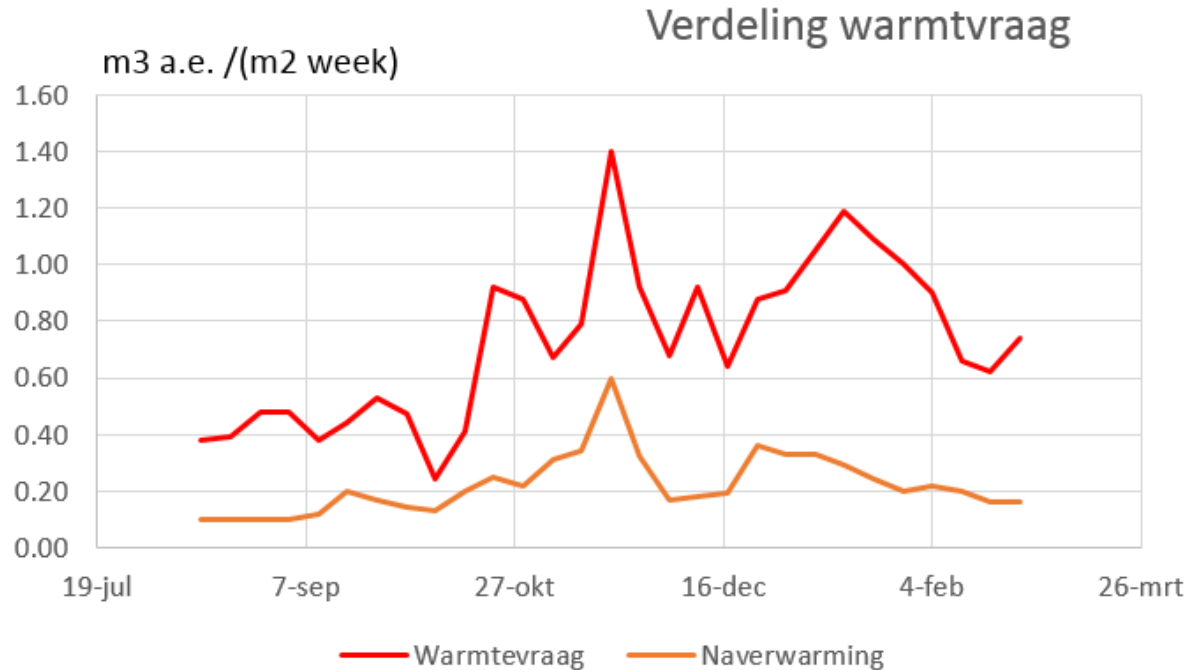

Warmteoogst is een substantieel deel

Warmtevraag gaat niet echt naar beneden

Toch een deel van de ontvochtiging naar boven?

Eén systeem voor ontvochtigen, koelen én verwarmen

Het Nieuw Telen in de rozen

Om in de rozen het meest optimale teeltklimaat te creëren, ontwikkelden wij voor Van der Drift Roses in Kwintsebeek een uniek installatieconcept. Voor deze rozenkwekerij van 40.000 m² namen we de uitdaging aan om met één systeem zowel te ontvochtigen, te koelen als ook te verwarmen. Hiervoor plaatsten we in de kopgevel een zelf ontwikkelde luchtbehandelingskast die onder alle weersomstandigheden met minimaal energiegebruik het op dat moment gewenste binnenklimaat realiseert. Een teler bespaart zo niet alleen veel energie, maar creëert aantoonbaar betere teeltomstandigheden die tot de hoogst mogelijke rozenproductie leiden met de hoogst mogelijke kwaliteit.

► De techniek

In de kopgevels van de kas zijn in elke tralie van 8 meter luchtbehandelingskasten aangebracht. Deze luchtbehandelingskasten zijn voorzien van geluidsarme ventilatoren en toerengeregelde EC-motoren. Daarnaast zitten er ook luchtfilters in, die de volle flow (binnenlucht + buitenlucht) filteren. Tevens zijn de luchtbehandelingskasten voorbereid voor UV-ontsmetting van de lucht.

TECHNOKAS
— smart greenhouses —

www.technokas.nl

Waar liggen de grootste kansen

Transitie (tot 2030)

Duurzaam (2040)

	Tomaat		Chrysant		Potplant	Tomaat		Chrysant		Potplant
	onbelicht		belicht			onbelicht		belicht		
Referentie kas	T	T _i	T _i	T _i		D _L	D _U	D _L	D _U	
E-kosten	€/m ²	€/m ²	€/m ²	€/m ²		€/m ²	€/m ²	€/m ²	€/m ²	€/m ²
Opties										
WKK	41.27	51.77	30.51	18.49		25.36	54.64	32.44	22.11	
Aardwarmte en WKK	15.08	46.88	28.20	11.49		28.12	52.64	30.77	17.86	
Aardwarmte + WP en WKK	14.68	45.98	28.18	10.44		20.40	51.49	29.27	15.12	
HT warmte en WKK	15.00	47.24	28.66	11.28		18.37	50.10	28.23	13.76	
LT warmte + WP en WKK	17.96	47.94	29.33	13.53		21.74	52.71	30.08	16.07	
Oppervl. Wat. + WP/KWO en WKK	15.56	45.63	27.72	11.18		15.43	49.47	26.50	10.21	
Kaswarmte + WP en WKK	20.75	48.14	n.v.t.	17.81		22.95	50.85	27.57	18.40	
Kaswarmte + WP/KWO en WKK	18.04	48.57	30.26	15.21		17.97	51.26	29.26	15.77	
E-zuinige kas	T	T _i	T _i	T _i		D _L	D _U	D _L	D _U	
E-kosten	€/m ²	€/m ²	€/m ²	€/m ²		€/m ²	€/m ²	€/m ²	€/m ²	€/m ²
Opties										
WKK	15.92	45.93	28.01	14.84		19.05	46.12	29.79	17.35	
Aardwarmte en WKK	13.64	45.34	27.20	11.19		18.47	n.v.t.	29.28	15.78	
Aardwarmte + WP en WKK	12.74	44.95	27.47	9.99	2	17.57	45.67	28.44	13.93	3
HT warmte en WKK	12.36	44.61	27.24	10.23		16.12	45.00	27.54	12.71	
LT warmte + WP en WKK	14.53	45.21	28.01	12.06		18.12	n.v.t.	28.69	14.49	
Oppervl. Wat. + WP/KWO en WKK	13.02	44.09	27.35	10.49	1	13.65	43.46	26.05	10.09	1
Kaswarmte + WP en WKK	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	14.82		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	15.66	
Kaswarmte + WP/KWO en WKK	15.16	n.v.t.	n.v.t.	13.08	3	15.52	n.v.t.	28.46	12.40	2

Hartelijk dank voor uw aandacht

Dank aan de financiers

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Feije.deZwart@wur.nl

